

DUŠAN JOVANOVIĆ

KRATKO ŽIVLJENJE MALEGA SAŠE

*Ubijanje je kazna za ubijanje,
zakaj s kakršno sodbo sodite,
s tako boste sojeni,
in s kakršno mero merite,
s tako se vam bo odmerilo.*

Saša. Mali Saša. Ležal je na telesu svoje matere natančno tako, kot je videl ležati druge. Grebel je s tenkimi ročicami v belo meso, drezal s krivimi nožicami in grizel z mlečnimi zobmi. Moj mali Saša. Tresla se je od smeha, ga prižela na prsa, njegova mati. Vedel je, kaj dela, mali Saša, ni mu bilo prav, da skozi priprta vrata silijo v hišo gospodje, govori čudne besede, vdihavajo vonj njenega krila. Držal se je na bokih svoje matere, ji gledal v oči mali Saša. Smejala se je devica.

*Majhno posodo damo v veliko. Obratno ne gre.
Sreča v nesreči in ne narobe.
Kaj je sreča in kaj nesreča?
Velika je človekova nesreča, ko ga tepeta dva.
Sreča v nesreči pa je zanj, če lahko vsaj enega udari.*

Ložam podobni cerkveni stoli so bili polni v črno oblečenih stark. V posodah napolnjenih s peskom so gorela trava sveč. Visoko v mavričnih stelah, na obokanem stropu in po debelih stebrih, so v svatovskih oblačilih čepeli žalostni, lačni in žejni, a vendar čisti v srcu in krotki svetniki.

Dražil ga je vonj kadila, mrmranje sivolasih in lesk marmornatega tlaku. Stal je sredi ladje s povešeno glavo in drgnil z gumijastim podplatom borovih copat po bleščečem podu. Civiljenje je bilo preslabotno, da bi spominjalo na zaviranje avtomobilskih zračnic. Vse je bilo tako nesmiselno slabotno. Njegov glas, ljudje, duhovni.

Potegnil je roke iz žepov, jih upognil v komolcih in zakorakal proti majhnemu oltarju z ikono. Pustil je človeka, da je poljubil lice usmiljenega, skoraj plešastega svetnika, postaranega in utrujenega od slave in dobrih del. Na silki preroka je bil denar. Mali Saša je stegnil roko, se namuznil kot stari kočkar in začel urejati kovance po barvi in velikosti v različne stebričke. Z delom je ravno končal, ko sta se od kdo ve kod znašla zraven njega dva kozava, smrdljiva vajenca. Spogledala sta se kot dva odrasla, zgrabila fanta za rokave in ga zvlekla na svetlo. Tepla sta ga oba hkrati.

Mali Saša je možato molčal, meril od pasu navzdol, od časa do časa nabasal na kozavo brado ali vlažen, spolzek nos. Dobro mu je dela vroča sapa in lepljivo blato, ki je teklo kozavcema iz nosov.

Končno sta ga vrgla čez neko ograjo, mu izpraznila žepe in si razdelila plen. Manjši se je useknil v robec malega Saše, starejši si je poveznil na glavo njegovo modro čepico. Odšla sta kot dva vojaka, mirna in zadovoljna, pravična in stroga.

Zivelo se je nekje na Orientu. V napol crknjenem, smrdčnem mestu, skozi katero je pozimi in poleti z nezmanjšano naglico drvela reka. V zemljo vkopana svetišča tamkajšnjih meščanov so bila ob delavnikih nabito polna. Skozi ogromne izhode teh črnih templjev so prihajali izmučeni in zdolgočasni ljudje. Na črnih zvonikih, ki so štrleli iz asfaltnih tal, so viseli rdeče beli transparenti. Po končanih mašah so v visokih stolpih zalajali zvočniki in s kulturno-političnim sporedom vedrili bledele vernike.

Narodna garda in plavih nošah je na debelih mulah z ostrimi zvoki piščali krotila razbrzdane koriste in prometnih sredstev. Brezglavemu begu množic v državne stanovanjske rezerve na zaslužen počitek je s solznimi očmi sledil le mali Saša.

Mali Saša. Če je komu padel na tla kovanec, ne da bi ga opazil, se je mali Saša pretvarjal, da ga ne vidi. Za ta denar je kupoval čebulni sladoled in raznobarvne limonade pri uličnih prodajalcih, ki so sredi tistega sonca in prahu, sredi s kaldrmo popločenih ulic pehali svoje cize in vozičke in kriče ponujali svojo robo.

Teta je venomer tožila, kako je življenje drago. Igrala je klavir češke znamke in pela grške šansone. Imela je tolste roke in histeričen sopran. Nosila je rdeče sandale, obesek z napoleoni, pozimi pa tudi spodnje perilo. Enkrat na leto sta šla s teto na inštitut za narodno zdravje. Mali Saša je simuliral hrotaški platfus, zdravnik pa mu je predpisal visoke ortopedske čevlje z dvojnimi jeklenim vložkom.

Mali Saša je ljubil židovsko deklico, ki je vsako popoldne, točno ob štirih, pila kravje mleko in jedla kruh z maslom. Na terasi med cvetličnimi lončki je pletla svoje dolge rdeče lase v ognjeni kiti in pretepala v pisane cunje oblečene pajace in punčke.

Mali Saša ji je nosil papriko, malancane, sadje, jajca, rože, blazine, razno ropotijo in malenkosti, ki jih je odnašal s stojnic, trgovnic, sosednjih vrtov in izmed prekrizanih nog zaspanih kmetov.

Rut ga je kdaj pa kdaj toplo pogledala, stisnila svojo belo, suho ročico v raztrgan žep njegovih hlač, mu šepetala:

»Ti moj ubogi otrok, kako te imam rada...«

Takrat se je ponavadi zjokal tako močno, da so se vsi čudili, koliko solz premore.

Konji so razgetali, možje v širokih klobukih so se smehljali, dekleta so se igrala v plitkem morju, krilati levi so obstali v okamenelih podobah, črn orjak je vzdignil bleščečo belo bodalo.

Rusi imajo boljše atomske bombe. Rakete in satelite, astronave in pse, slike v časopisih, Poljake, Madžare, Nemce, Kubance, tovariše, lepšo prihodnost, matere in očete, padle in zatirane, človeške ljudi, zmage, pokopališča, bogokletstva, funkcionarje, mir

in blaginjo, klovne in prostitutke, mehanizacijo, avtomatizacijo, pesmi, medicino, naravo, ustanovno listino ZN, vse imajo na svoji strani.

Potem so se vsi skupaj zavrteli v rdečem vinu, v brušenih kozarcih, v barvi Sašinih oči. Njihovi obrisi so zdijali v norem ritmu palminih okončin in v pijanem, zibajočem se prostoru teptali ostanke bežeče svetlobe.

Mali Saša je dal povelje in padli so prvi strelj. Vrisk je odmeval po gostišču, velikem za tri kotline, se odbijal odvisokih skalnatih bregov, dolbel kosti kot ledeni piš, razbijal zavest, rezal kri, budil mrtve lutke, da so se resnično vrtinčile kot lajanja razbesnelih psov, kot rjovenja topov, kot grožnje divjaških bobnov. Gostišče, veliko za tri kotline, je zarajalo v mrtvaškem plesu, veselem in hrupnem. Funkcionarji in prostitutke, starke in Kubanci, Rusi in astronauti, Avseniki in grobarji, sloni in piloti, opice in vrtnarji so povaljani v krvi igrali igro z lastnimi glavami, obrcanimi, podplutimi, raztrganimi kot žoge iz cunj in zelja. Ciganske fanfare, grmenje samokresov, hlipanje živih in rjovenje mrtvih je razneslo gostišče, veliko za tri kotline in naraslo srce malega Saše.

Mali Saša je ležal na razbeljeni terasi in gladil svojo trebušno bradavico. Nenadoma je začutil topo bolečino. Obšla ga je rahla slabost, zvrtilo se mu je v glavi, šlo mu je na bruhanje, zasrbelo ga je po vsem telesu.

Beli, rumeni in rdeči mozolji, razdraženi in otrpli, so se skušali odlučiti, odtrgati, izpuliti iz modro vijoličaste kože malega Saše. Podkožno gomizljanje je postajalo čedalje burnejše, mrgolenje čedalje silovitejše, pulsu podobni utripi naraščajočih mozoljev so razburkali pekočo mehko površino telesa, da je vzvalovala kot vretje polente. Mali Saša je zasedil svoje nohte v to nezno mravljinčenje in trgal s sebe cele plahte brezbarvne kože in tenke plasti lege mesa. Iz tesno nakopičenih, brezkrvnih, jamam podobnih ran so gomazeli kot skuta beli črvi. Čutil je, kako se izvijajo iz kosti in mesa kot tesno priviti vijaki in po teži njihovih podolgovatih trupel je vedel, da štrlijo daleč ven.

Stisnil je svoje skoraj prozorne veke in preklinjal svoje telo svoj prostor, svoj čas.

Mali Saša. Ležal je kot ponavadi. Ležal je v svoji celici. Ležal je, ker je ubil mizarskega pomočnika. Tistega, ki je smrčal.

Zivljenje malega Saše je bilo bedno, ničvredno. Človek pa je smrčal. Govori se, da je mizarjeva ženska na sodišču jokala. Sporočili so mu, da ga bodo ob zori ustrelili.

Sporočili so mu, da ga bodo ob zori ustrelili. Kako neki naj prijetno preživi te urice, ki mu še ostanejo od življenja?

Ole, ole

ole!

V sosednji celici je po zadnji želji njegovega kolege na ves glas igrala muzika.

Mali Saša: Gospod ječar!

Ječar: Zelite, prosim?

Mali Saša: V sosednji celici igra gramofon.

Ječar: Orkester, gospod!

Mali Saša: A tako. Dobro veste, da ne prenesem obšenega hrupa. Mimo tega bi rad zaspal. Čas za počitek je že. Ukrepite vse potrebno, da se s tem dandajem preneha.

Ječar: Na žalost, vam ne morem ustreči. Gospod v sosednji celici je morilec. Ob zori bo ustreljen. Njegov zadnja želja je bila poslušati glasbo. Čudno. Vendar je uprava jetnišnice navzlic temu z razumevanjem ugodila njegovi poslednji želji.

Mali Saša: Prenumno...! Hišni red določa, da mora biti po 19. uri v stavbi mir.

Ječar: Poslednja želja obsojenega je izjemen primer, ki ga je uprava dolžna upoštevati.

Mali Saša: Tudi jaz imam svojo poslednjo željo, ki jo je uprava prav tako dolžna upoštevati, in to je, da ta prekleta godba preneha.

Ječar: Obvestil bom predstojnika. (Premor)

Predstojnik: Dober večer želim.

Mali Saša: Tudi jaz sem morilec!

Predstojnik: Že dobro, mali Saša. Obvestili so me o vsem. Povem vam čisto na kratko: v tej hiši se ne držimo reda in zakonov kot pijani plota, temveč ravnamo po zrelem premisleku. Tudi za vas bi bilo bolje, če bi tako ravnali. Konec koncev vam poslušanje plesne glasbe le ne more škoditi.

Mali Saša: Ampak gospod predstojnik! Razumite vendar, da moram jutri že zarana vstati! Ne morete si misliti, kako kvarno vpliva neprespana noč na moje razpoloženje! Vidite, jaz nikakor ne želim oditi na morišče čemern in zdolgočasen, mačkast in neprepan, kot je to v navadi pri morilcih.

Predstojnik: Ne razumem vas, mladi mož; popolnoma naravno se mi zdi, da človek svoje zadnje trenutke posveti razmišljanju, spominom, samemu sebi in — čeravno nisem mistik — načrtom za morebitno novo, drugačno življenje. Vi pa tako zagrizeno, nepričadeto in neodgovorno mislite samo na spanec, mir in ugodje, da se mi studite! Studite! Vaši zahtevi žal ne morem ugoditi. Razumeli boste, da je popolnoma iluzorno pričakovati od nas, da ustrezemo vsem zločincem tega sveta. Tu pa tam, v določenih okoliščinah, že pogledamo skozi prste temu ali onemu, toda praviloma so predpisi tu zato, da jih upoštevamo! Lahko noč.

Mali Saša: Samo trenutek, gospod predstojnik. Samo trenutek, da polumim in zakurim oguljeno in zamaščeno pohištvo svoje celice, da vas potegnem na to stran rešetk. Samo trenutek, da vas raztrgam z zobmi, vas požrem še toplega in živega, vam izsesam po-

kvarjeno, strupeno kri, pohrustam trhle kosti, prežvečim stekle oči in se poščijem na ostanke kože, kocin in notranjih organov, ki jih noben šakal te pušča ne bi obvohal.

Samo trenutek, gospod predstojnik! Potrpite, da izvedemo to malo gostijo in razvedrmo od klistiranja in plesne glasbe napihnjene morilce. Nisem mistik, gospod predstojnik, a v tem kratkem življenju se mnašel dovolj časa, da se pozabavam s samim seboj, z vami in z načrti za morebitno novo prihodnost.

(Mali Saša izčrpan pade na betonski pod celice. Gospod predstojnik se nekaj časa smehlja, nato si prižge cigareto. Sliši se odmev njegovih korakov po dolgih hodnikih jetnišnice. Orkester v sosednji celici znova zaigra s podvojeno močjo.

Ole!)

TOMAŽ ŠALAMUN MONTANARA

I.

Drobci sami drobci
v sneg pogrezač se
lopat v zemlji cestah
travah in gorah
otoke svojega spomina
pokoplji z lavo
pregazi ptice utrujene
Bil si preden si bil
zakaj veter ki se vrne se vrne mrtvev
in kamen ki je pil svetlobo se ne spominja
in laž je da teče reka v morje
in laž da listje
utrujeno od sonca pade na zemljo
prevara sonce
prevara da se stapljaš z drugimi telesi
prevara v stvarih
vse pada v prazen mrtvev prostor
Bil si preden si bil
iskal v ljudeh bogovih in stvarih
lesk v očeh utrujene čeljusti
Kaj je to rediranje jekla
Kaj je to prediranje jekla

II.

Zgoraj na gmajni stal si
vrtel med prsti gore ceste in nebo
pretrd za hrepenenje
mehak za smrt
kamen ostane
ostane sled
na hrbtu zleknjen
s stopali se igraš Simonides
zastonj si ljubil veter
iz peska bo prišel
iz peska
prerok sveta
otekli jezik večnosti
do popka mu visi
utripa kot nihalo ur
odrešen živih
zaprt za bit stvari
parce mihi Domine quia Dalmata sum
kristjan ali mornar
ta zatrapan v boga
ta v bela stegna žensk
vijolice ah vijolice
spomin srka vetrove
kaič na boku
prepereli les
in dolgo dolgo tuljenje siren
Montanara
Montanara

III.

Najprej kopljejo velike jame
potem se utrudijo
zakaj kraljestvo božje pride po smrti
izkop zmanjšujejo
ne ljubi se jim več
zakaj kraljestvo božje pride po smrti
potem vzamejo zlate nožke
in režejo počasi
tudi počivati morajo
zakaj ljudje so verjetno
kot mi
nato se še igrajo
gravirajo tu pa tam še kakšen rez
sicer pa v glavnem gladijo
barvajo z lepimi barvami

In čisto na koncu te pomočijo v lai.
DA SE SVETIS
DA SI LEP

zakaj kraljestvo božje pride po smrti